

Elevi timișoreni în Decembrie 1989 (Partea I)

A distinct socio-professional category, playing a very important role at certain moments, is represented by the students. From December 17th to December 22nd 1989, there were no hot areas in the city where the presence of the students of Timisoara, who were often in the first lines of the battle, was less seen or heard. The juvenescence, the enthusiasm of this age, the practically non-existent instinct of preservation, the crave for freedom and, undoubtedly, their defiance or spirit of adventure pushed many of them in the streets, even from the very first moments of the revolt, being thus amongst the first people who had been arrested, injured and, sadly, killed.

It was nothing but fate for some of them who, when passing by Maria Square and seeing the rioting crowd, came back home to tell their parents what they had witnessed, and then returned among the demonstrators.

Keywords : revolution, students, Andreea Borsos, Irinel Maxim, Doru Bogdan, Mihai Zamfirescu , Florin Cazacu, Rudolf Rancz , Lucian Marius Opreșcu, Viorel Silviu Manea, Viorel Voaideş , Sorin Mardare , Ioana Barbate , Stelian Cîmpean , Mihaela Alina Amanci, Stefan Fițigău, Robert Kun, Maria Cimpoieru , Daniel Lengyel , Irinel Maxim , Andreea Rozalia Nagy , Zeno Stoianov , Maria Vona , Cristian Pascalau , Dan Ioan Pasca, Adrian Chiu , Parashiva Vintan, Irina Murariu , Miriana Mișcov , Adrian Juganaru , Marcel Edveș, Cristian Rusu

I. De la început în primele rânduri, dar... și printre primii arestați

Până în 20 decembrie, când revolta populară se transformă în revoluție prin constituirea Frontului Democratic Român și structurarea unor programe democratice, nu putem vorbi de lideri în sensul propriu al cuvântului, chiar dacă unii demonstranți s-au detașat prin capacitatea de a mobiliza grupuri de protestanți și de a impune un anumit traseu pe străzile orașului Timișoara. Participă la această revoltă timișoreni, indiferent de vârstă, religie, etnie sau profesie, uniți doar de dorința de a scăpa de un regim insuportabil și anacronic.

O categorie socio-profesională distinctă, cu rol foarte important în anumite momente, o reprezintă elevii. Nu a fost zonă fierbinte în oraș, în perioada 17-22 decembrie, să nu-i vedem, de multe ori în primele rânduri, pe elevii timișoreni. Tinerețea, entuziasmul specific vârstei, instinctul de conservare aproape inexistent, dorința de libertate și, de multe ori, teribilismul sau spiritul de aventură i-au făcut pe mulți elevi să fie în stradă din primele momente ale revoltei, numărându-se printre primii timișoreni arestați, răniți și, din păcate, uciși.

Unii, trecând întâmplător în seara zilei de 16 decembrie prin Piața Maria și văzând mulțimea revoltată, se întorc acasă, povestesc părinților cele văzute, dar, la scurt timp, revin în rândul demonstranților. Astfel, Andreea Borșoș, după ce trece, la ora 18,00, prin Piața Maria, la venirea mașinii de pompieri dinspre Restaurantul „Sinaia”, se duce acasă, dar după câteva ore pleacă în căutarea coloanei de demonstranți, se alătură acestora și străbate orașul ore în șir, până va fi arestată¹.

Deși avea doar 12 ani, Irinel Maxim, domiciliat în Calea Girocului, merge în Piața Maria împreună cu fratele său mai mare, care era elev în clasa a IX-a, deoarece auzise de la alți copii din cartier că începe demonstrația: „Sâmbătă m-am dus la Maria, la demonstrație, că vorbeau copiii. (De ce te-ai dus?) Ca să demonstrez! Am fost pe la șase până la opt seara, că mă certa taticu’ dacă stau târziu. Acolo m-am uitat, am strigat și eu, cum striga și lumea – că era preotul ăla, Tökés sau cum îl cheamă – «Libertate!». Mai striga și «FĂRĂ VIOLENȚĂ! », «JOS CU CEAUȘESCU!», «JOS CU PANTOFARU’!». Lumea a blocat drumul, nu a mai lăsat să treacă tramvaiele, au spart geamul de la tramvai și s-au suit în față, pe barele alea și stăteau acolo... Apoi eu am plecat, dar fratele meu, care e într-a IX-a, a rămas toată noaptea. Și el a zis că a fost

---

¹ Arhiva Asociației Luptătorilor Timișoreni Arestați la Revoluție (A.L.T.A.R.) din Timișoara, *Fond fișe arestați*, Declarație: Borșoș Andreea. (Îi mulțumesc și pe această cale domnului președinte A.L.T.A.R., Virgil Hosu, pentru documentele puse la dispoziție).

miliție, că au fost pompieri, că au udat lumea, pe care i-a prins, i-a băgat în dubă.”² A doua zi, spre seară, este din nou în stradă, în mijlocul grupului ce a trecut prin Complexul Studentesc și de acolo spre Podul Decebal, unde însă va fi rănit.

Doru Bogdan, elev la Liceul Industrial Nr. 7 Timișoara, pleacă în seara zilei de 16 decembrie în Piața Maria, alături de mama sa, pentru că auzise că timișorenii au ieșit în stradă, în semn de solidaritate cu preotul Tökés: „În data de 16 decembrie 1989 am plecat cu mama mea, Clipa Silvia, la preotul Tökés László, la stația Maria, iar pe la orele 23,00 ne-am refugiat pe str. Gh. Doja, unde la primul colț era un camion verde de armată, care a barat trecerea și era plin de soldați cu măști pe cap, care ne-au lovit și ne-am urcat în camion”³.

Mihai Zamfirescu, întorcându-se din Calea Șagului, unde și-a vizitat un coleg, se oprește în Piața Maria, fiind atras de numărul mare de timișoreni, dar și de lozincile auzite pentru prima dată: „Jos Ceaușescu!” și „Români, veniți cu noi!”. Se va alătura grupului care a mers în Complexul Studentesc și, de acolo, spre Județeană de Partid, va scanda lozinci și va cânta „Deșteaptă-te, române!”, deși nu mai cântase acest cântec până atunci. Peste ani, își va reaminti de lozincile strigate în acea noapte, cât și de faptul că: „tot ce am găsit în cale am călcat în picioare și am dat foc la lozincile lui Ceaușescu cu planuri, cu realizări etc.”⁴ Bineînțeles, nu putea uita momentul arestării: „Ajungând în piață (Piața 700, n.n.) majoritatea manifestațiilor s-au împrăștiat și eu, rămânând singur, am vrut să mă reîntorc acasă, dar nu am mai putut, deoarece am fost arestat de armată, care au început (militarii, n.n.) să mă bată, călcându-mă în picioare, înjurându-mă. M-am predat comandantului lor, care mi-a tras niște palme întrebându-mă ce am căutat la ora aceea pe stradă, eu răspunzând că am fost la chef în Calea Șagului”⁵.

Nici Florin Cazacu, elev la Liceul Industrial „Azur”, nu a rezistat tentației de a ieși în stradă în astrala seară de 16 decembrie 1989. Pe la ora 21,00 a plecat înspre Piața Maria împreună cu prietenul său, Robert Ghednar, deoarece aflase că acolo se întâmplă ceva. Ajungând în piață, vede atât grupuri de demonstrați ce scandau lozinci împotriva regimului dictatorial, cât și scutieri care loveau în demonstrați cu bastoane. Venirea pompierilor și încercarea lor de a-i împrăștia pe protestatari cu jeturi de apă a creat o stare de maximă tensiune. Atunci „lumea a început să spargă magazine și să fure”⁶. Mulți demonstrați au început să arunce cu pietre și cu sticle în scutieri, iar mașinile pompierilor au fost blocate și avariate și echipajele de deservire molestate. Scutierii se regroupează și, primind ajutoare, încearcă să blocheze căile de ieșire din piață. Florin Cazacu și prietenul său încearcă să fugă spre Piața Operei, dar vor fi arestați în zona Catedralei și duși la sediul Comitetului Municipal de Partid.

În aceeași zonă a fost arestat, în jurul orei 2,00, și elevul Rudolf Rancz. Plecase în seara zilei de 16 decembrie împreună cu tatăl său în Piața Maria, pentru a se alătura demonstrațiilor. Spre miezul nopții au ajuns în centrul orașului. Împreună cu tatăl său a fost arestat în fața Consiliului. Municipiul al P.C.R., reținuți în hol, bătuți, iar după vreo două ore duși cu o dubă la Miliția Județeană Timiș⁷.

În aceeași noapte va fi arestat și elevul Lucian Marius Oprescu, care a rezistat să stea în casă doar până după miezul nopții. Pe la ora 2,30, o coloană de demonstrați trece prin fața casei strigând „Jos Ceaușescu!”, „Jos dictatura!”, „Jos comunismul!”, „Vrem pâine, căldură,

² Lucian Ionică, *Televiziunea Liberă Timișoara. Fragmente ce nu trebuie uitate în Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Editura Facla, Timișoara, 1990, pp. 252-253.

³ Arhiva Asociației Luptătorilor Timișoreni Arestați la Revoluție (A.L.T.A.R.), *Fond fișe arestați*, Declarație: Bogdan Doru.

⁴ Arhiva Asociației Luptătorilor Timișoreni Arestați la Revoluție (A.L.T.A.R.) din Timișoara, *Fond fișe arestați*, Declarație: Zamfirescu Mihai.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Decembrie '89. Mărturii*, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Adrian Kali, Editura Mirton, Timișoara, 2008, p. 46; (în continuare: *Decembrie '89. Mărturii...*); vezi și *Revoluția din decembrie: primii pași*, Ediție îngrijită de Miodrag Milin, Editura Pardon, Timișoara, p. 56.

⁷ *Decembrie '89. Mărturii...*, p. 88.

libertate!'. „Îndemnul lor – mărturisește elevul aflat în ultimul an de liceu – m-a făcut să mă alătur acelei coloane, care a apucat-o pe străzile Gheorghe Lazăr și Circumvalațiunii până în dreptul fabricii de paste făinoase, unde înaintarea ne-a fost barată de forțe, probabil ale M.I. (Ministerul de Interne, n.n.). În spatele nostru au oprit două camioane, din care au coborât militari în ținută kaki cu petlițe albastre, care au operat multe arestări în rândul demonstranților, până în 100 de persoane”⁸.

În ciuda intervenției brutale a forțelor represive, solicitate de primul-secretar Radu Bălan⁹ să lichideze acțiunile protestatere și să aresteze un număr cât mai mare de demonstranți pentru a-i identifica pe conducătorii revoltei, a doua zi, timișorenii o iau de la capăt.

II. Bătuți, molestați și răniți

La primele ore ale zilei de duminică, Timișoara arăta ca un oraș asediat și devastat. Se înlocuiau geamurile de la vitrinele sparte, iar timișorenii colindau orașul, ocolind barajele forțelor postate în stradă în diverse locuri, comentând, în grupuri, evenimentele petrecute în ziua precedentă.

Liniștea restabilită în dimineața zilei de 17 decembrie va fi tulburată de o defilare a subunităților militare, cu fanfără, drapel de luptă și armament fără muniție – ordonată de Ceaușescu –, defilare ce se dorea a fi o demonstrație de forță pentru a descuraja orice acțiune protestatară¹⁰. În vederea sprijinirii organizării și desfășurării acestei defilări, în dimineața zilei de 17 decembrie sosește la Timișoara o grupă de ofițeri din Marele Stat Major, Consiliul Politic Superior al Armatei și Inspectoratul Muzicilor Militare¹¹. În realitate, defilarea a oferit timișorenilor pretextul de a se aduna din nou și a-și exprima protestul față de regim.

Pe la orele prânzului, Ceaușescu l-a sunat de mai multe ori pe Bălan pentru a se informa atât despre modul în care a decurs defilarea armatei, cât și despre comportamentul timișorenilor adunați în Piața Operei. Deși l-a informat că totul a decurs normal și situația era sub control, la scurt timp, Bălan avea să vadă mii de timișoreni ce se îndreptau spre sediul Județenei de Partid.

În primele rânduri de demonstranți erau mulți copii și femei, deoarece, potrivit Decretului nr. 367 din 26 ianuarie 1971 privind regimul armelor, munițiilor și materialelor explozive, decret stipulat în regulamentele militare, se interzice uzul de armă împotriva copiilor, femeilor gravide și în situațiile în care s-ar primejdui viața altor persoane¹². Din păcate, nu la fel vor gândi și cei cărora li se va ordona să reprime violent revolta timișorenilor.

Oficialitățile locale, aflate în sediul Comitetului Județean al P.C.R. Timiș, nu numai că nu acceptă dialogul cu demonstranții, în marea lor majoritate pașnici, dar și ordonă ca mulțimea să fie împrăștiată cu gaze lacrimogene și jeturi de apă din două autocisterne. Jeturile de apă provoacă revolta demonstranților, care forțează și rup cordonul de militari și apoi se năpustesc asupra celor două autocisterne și asupra sediului Județenei de Partid. Un grup de demonstranți pătrunde în sediu, devastează birourile de la parter și aruncă tablouri, cărți, documente de partid și alte materiale de propagandă.

Printre cei care au sărit asupra mașinilor de pompieri și, după imobilizarea acestora au forțat intrarea în sediul partidului, au fost și mulți tineri. Silviu Viorel Manea, elev la Liceul Industrial din Oțelu Roșu, județul Caraș-Severin, aflat în Timișoara pentru pregătire suplimentară necesară admiterii la facultate, mărturisește: „M-am alăturat grupului de

⁸ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond documentar*, Dosar Arestați, decembrie 1989.

⁹ Dumitru Tomoni, *Radu Bălan. Decembrie 1989* în „Memorial 1989”, nr. 1(6)/2010, pp. 79-80.

¹⁰ Nicolae Durac, *Neliniștea generalilor*, Editura M. P. S., Timișoara, 1991, p. 5; vezi și *Armata română în revoluția din decembrie 1989*, Ediția a II-a, Editura Militară, București, 1998, p. 56 (în continuare: *Armata română în revoluția din decembrie 1989*); Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere. Decembrie '89*, Editura BIC ALL, București, 2005, p. 61.

¹¹ *Armata română în revoluția din decembrie 1989...*, p. 56.

¹² Art. 40 din Decretul nr. 367/1971.

manifestanți și am avansat spre primele rânduri... am început să scandăm «Soldați, veniți cu noi!», «Libertate!» și să cântăm «Deșteaptă-te, române!», în timp ce scutierii înarmați cu ciomege de lemn au început să bată cu bețele în scuturi, iar din spatele lor mașinile de pompieri au început să ne stropească cu apă, moment în care am pus gluga pe cap, iar în momentul următor au început asaltul asupra barajului uman și animal (grănicerii aveau câini) și a celui motorizat (două mașini de pompieri militari, una albă cu spumă și una roșie cu apă și trei camioane militare)¹³. Cu candoarea specifică vârstei recunoaște că „a tăiat câteva valve de la camioanele militare”, deoarece „nu cunoștea la vremea aceea ce efect are acest lucru asupra lor”. În același timp, a sărit în apărarea echipajului de la mașina roșie de pompieri reușind, pe moment, să-i salveze „de la o bătaie cruntă”, chiar dacă au încasat câteva lovituri mai târziu, dar numai după ce au părăsit mașina. Același elev ce declara că urmarea „zilnic posturile de radio «Europa Liberă» și «Vocea Americii», așteptând să se întâmple ceva”, fiind convins „că se apropie sfârșitul lui Ceaușescu”, nu putea să piardă ocazia de a intra în sediul județean al partidului: „După toate acestea, eu am intrat în sediul Județenei de Partid, am încercat să deschid câteva uși de la subsol și apoi am urcat la etaj, sperând să găsesc arme și alte documente importante, ceea ce n-am găsit, dar m-am răzbunat pe comuniști distrugând câteva vitrine și panouri cu fotografii de-ale tovarășilor și vizitele lor de lucru. Imediat după aceasta am văzut soldații ce veneau prin spate, moment în care am alergat pe scări în jos, spre ieșirea din față. Aici erau puse corzi pentru a bloca ieșirea, de care însă am reușit să trec și am pornit-o spre Parcul Copiilor, unde nu ajunseseră soldații, dar până să ajung acolo... unul dintre ei a încercat să mă lovească cu patul puștii în cap, însă nu a reușit decât să mă lovească ușor în umăr, după care m-am întors și același a încercat să mă înjunghie cu baioneta¹⁴”.

În ciuda eforturilor disperate de a scăpa din încercuire, elevul Silviu Viorel Manea nu s-a putut salva: „Mi-a fost pusă piedică și am fost lovit peste picioare până am căzut în rondoul cu flori din partea dreaptă a C.J. al P.C.R. Timiș și călcat în picioare până nu am mai mișcat, apoi am fost dus forțat (cu mâna la spate) în dreapta C.J. al P.C.R. Timiș, pe trotuarul din dreapta, str. L. Filipescu, unde am fost culcat pe burtă și amenințat că voi fi împușcat dacă mișc¹⁵”.

Tot cu jeturi de apă a fost întâmpinat și Viorel Voaideş, elev la Liceul Industrial Nr. 9 din Timișoara: „M-am alăturat și eu grupului de demonstranți, strigând alături de ei «Jos Ceaușescu!»». Nu după mult timp au apărut mașinile pompierilor cu trupe de militari înarmați cu scuturi. Mașinile au început să ude mulțimea cu jeturi de apă. Un jet puternic de apă m-a trântit la pământ. De spaimă și frig, am plecat la sora mea în Calea Lipovei să mă schimb și am anunțat vecinii ce se întâmplă în oraș¹⁶. Exuberanța și teribilismul vârstei îl fac să uite repede spaima prin care trecuse și, după propria-i mărturisire, să se alătore, din nou, protestatarilor, până în momentul arestării: „La orele 20,00 am plecat din nou spre centru, dar ajungând la cimitirul din Calea Lipovei, unde se trăgea din toate părțile, am fost prins de un civil având în mână un pistol. Am încercat să fug, dar doi soldați cu pistoale militare au început să mă lovească și să mă înjure, întrebându-mă: «Ce mă, n-ai pită? Lasă că îți dăm noi!»¹⁷”.

Potrivit declarației date în 18 ianuarie 1990, și elevul Sorin Mardare s-a aflat în grupul care a intrat în sediul Județenei de Partid: „În jurul orelor 14,00, după ce împreună cu alți tineri am pătruns în sediul Comitetului Județean și am rupt portretele lui Ceaușescu, la ieșire am fost întâmpinat de o trupă de soldați care asigurau paza, printre care erau și civili, și am fost lovit de

---

¹³ Arhiva Asociației „17 Decembrie 1989” Timișoara, Declarație: Manea Silviu Viorel. (Îi mulțumesc și pe această cale doamnei președinte Corina Untilă pentru documentele puse la dispoziție). Vezi și Titus Suciu, Vasile Bogdan, *Candelă împotriva timpului*, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2011, pp. 295-301.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Arhiva Asociației „17 Decembrie 1989” Timișoara, Declarație: Voaideş Viorel.

¹⁷ *Ibidem*.

către aceștia cu bastoane, cu piciorul și, totodată, unul dintre soldați m-a lovit cu baioneta în cap. Am căzut jos, am fost lovit în continuare, după care am reușit să fug. Am ajuns acasă, după care părinții m-au dus, în după-amiaza aceleiași zile, la Spitalul de Copii, am fost cusut și am revenit acasă. Nu am fost spitalizat. Când am fost rănit, erau și alți tineri cu mine, însă nu am recunoscut vreunul dintre ei”¹⁸. Tânărul de 15 ani a fost contrariat de ținuta militarilor aflați în fața Județenei de partid: „Trupele de soldați care erau atunci în fața Comitetului Județean erau tineri, însă erau îmbrăcați în mod ciudat. Aveau un fel de șalopete peste echipament de culoare kaki și erau înarmați cu arme, bâte și bastoane de cauciuc”¹⁹.

Devastarea Comitetului Județean de Partid produce panică și la București, Ceaușescu îl acuză pe ministrul Vasile Milea că armata nu a reacționat cum trebuie și că nu a decretat starea de necesitate. La ora 13,30, generalul-colonel Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale, sub presiunea dispozițiilor lui Ceaușescu, ordonă telefonic comandamentului Diviziei 18 Mecanizate Timișoara: „Situația în Timișoara s-a agravat. Este ordin să intervină armata. Armata intră în alarmă de luptă. S-a decretat starea de necesitate”²⁰. Ordinul transmis era grav, neconstituțional și ilegal. Peste 10 minute, Milea ordonă comandanților celor două mari unități din Timișoara să trimită noi efective la câteva obiective importante: Comitetul Județean de Partid, Hotelul „Continental”, Poștă, Bancă și Depozitul de armament al gărzilor patriotice din zona Piața Unirii. Tot Vasile Milea a ordonat între orele 14,15 și 15,20 unităților militare din Timișoara transformarea indicativului „Munții de Aramă” – care implica pregătirea de luptă a unităților militare – în indicativul „Radu cel Frumos”, care însemna alarmă de luptă (de război) parțială (fără mobilizarea rezerviștilor)²¹. Acest indicativ presupunea executarea unor misiuni de luptă prin folosirea armamentului și muniției din dotare.

După alungarea demonstranților din sediu și din fața Comitetului Județean de Partid, Radu Bălan revine în sediu, fiind informat că a fost căutat de Ceaușescu. De aceea, pentru a putea lua legătura cu dictatorul, va merge la Inspectoratul Ministerului de Interne. Ceaușescu, într-o evidentă stare de surescitare, i-a ordonat să reocupe sediul, să mobilizeze întregul activ de partid și să-l aștepte pe Ion Coman, care va veni cu un grup de 7 generali și 3 colonei de la M.Ap.N. și M.I., pentru a restabili ordinea²².

Înainte de a fi trimis la Timișoara, Coman a fost informat de Ceaușescu despre situația de pe Bega: „Un grup de vandali, de derbedei, vânduți străinătății, încearcă să destabilizeze România. Au spart magazine, au incendiat unități militare, au incendiat Comitetul Județean de Partid, au încercat să ia drapelul de luptă al unității. În această situație, am hotărât stare de necesitate în municipiul Timișoara și am ordonat lui Milea și celor de la interne să trimită un grup de generali de răspundere și să execute aceste ordine”²³. Cât de falsă era percepția dictatorului o dovedește cronica evenimentelor derulate în prima parte a zilei de 17 decembrie: în fața sediului Comitetului Județean de Partid erau aproximativ 20000 de timișoreni, iar grupuri de protestatari mărșăluiau în toate cartierele importante ale orașului.

În ciuda acestor măsuri, numărul protestatarilor era în creștere și, de aceea, Milea revine cu noi ordine, cerând ca 7 T.A.B.-uri și 10 tancuri de instrucție să fie trimise la Comitetul Județean de Partid și la Comandamentul Marii Unități. Apariția tancurilor pe străzile orașului a

¹⁸ Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, *Fond Parchetul Militar Timișoara*, Declarație: Mardare Sorin.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Armata română în revoluția din decembrie 1989*, Ediția a II-a, Editura Militară, București, 1998, p. 58 (în continuare: *Armata română...*); vezi și Alesandru Dușu, *Revoluția din 1989. Cronologie*, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2006, p. 106.

²¹ Dinu Săraru, *Generalul Revoluției cu piciorul în ghips*, Editura RAO, București, 2004, p. 172.

²² *Procesul de la Timișoara*, vol. III, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Editura Mirton, Timișoara, 2005, p. 1448 (în continuare: *Procesul de la Timișoara...*).

²³ *Procesele revoluției din Timișoara (1989)*, adunate și comentate de Marius Mioc, Editura Artpress, Timișoara, 2004, p. 26 (în continuare: *Procesele revoluției...*); vezi și Alex Mihai Stoenescu, *Cronologia evenimentelor din Decembrie 1989*, Editura RAO, București, 2009, p. 77.

scos și mai multă lume din casă și i-a determinat pe mulți timișoreni să intervină pentru a opri represiunea. Câteva tancuri au fost blocate, legate cu lanțurile de șinele de tramvai și vizoarele conductorilor acoperite cu vopsea, iar alora li s-au spart butoaiile cu motorină²⁴. Pentru a identifica rapid direcțiile de deplasare a coloanelor de demonstrați, vor fi trimise două elicoptere de la U.M. 01875 Caransebeș, iar în jurul orei 15,00 comandantul Marii Unități Mecanizate a fost înștiințat că spre Timișoara se îndreaptă efective din U.M 01233 Buziaș, 01140 Lugoj și 01380 Arad²⁵.

În urma acestor măsuri, Timișoara era, practic, sub stare de asediu, dar timișorenii refuzau să accepte situația existentă și să renunțe la proteste. Dimpotrivă, revolta se generalizează în tot orașul, chiar dacă sute de demonstrați erau loviți, maltratați și reținuți în arestul Inspectoratului M.I. și în Penitenciarul Timișoara, iar spre seară vor plăti cu prețul vieții dorința de libertate. Nu a fost zonă fierbinte în orașul de pe Bega în duminica de 17 decembrie 1989 – „cea mai cumplită zi din istoria orașului Timișoara”²⁶ – fără ca prezența tinerilor să nu fie remarcată.

Astfel, după împrăștierea demonstraților de la Județeană de Partid, grupuri mari se îndreaptă spre magazinul „Bega” și spre Piața Libertății. În piață s-a creat o stare tensionată, fiind incendiate chioșcul de ziare, Dispeceratul de tramvai, magazinul „Consignația”, un T.A.B. și autoturismul locotenent-colonelului Nicolae Predonescu. Grupuri violente s-au dedat la acte de vandalism, au spart vitrine și au aruncat cu sticle incendiare spre Comandamentul Diviziei 18 Mecanizate și Comendurea de Garnizoană²⁷. În aceste condiții, s-a deschis foc de avertisment dinspre Comandamentul Diviziei 18 Mecanizate, iar câteva autoblindate fugăreau demonstrații și militarii încercau să-i aresteze. Cei aflați în piață au trecut prin momente de coșmar, înregistrându-se 3 victime și peste 20 de răniți.

Indiscutabil, Ioana Bărbat, elevă la Liceul de Filologie-Istorie, ce trecea atunci prin piață însoțită de părinți, avea să fie marcată pentru toată viața. La doar 12 ani asistă îngrozită la uciderea mamei și rănirea tatălui: „Când am ajuns în fața Garnizoanei, cineva a început să tragă. A fost un singur om. A durat foarte puțin. Câteva secunde. Am văzut-o pe mama căzând în fața mea, tata lângă mine, care se văita. Am strigat-o pe mama de trei ori, când am văzut că nu răspunde, mi-am dat seama că e moartă”²⁸. Ioana a fost surprinsă de gloanțele trase asupra părinților săi, care i-au străpuns căciulița pe care o ținea în mâna dreaptă, iar un alt glonț a urmat traiectul interior al mânecii, producându-i o arsură superficială. La scurt timp, au venit la fața locului un civil îmbrăcat în haină de piele, însoțit de doi soldați, care i-au dus într-o încăpere a restaurantului militar, unde „un domn gras, de vreo 100 de kile, ne înjura: urla să nu plâng, că mă omoară și pe mine. Spunea că, dacă am ieșit în stradă, acum să tăcem”²⁹. De aici au fost duși la Spitalul Militar, dar pentru că personalul primise ordin să nu acorde ajutor răniților proveniți din rândul demonstraților, au fost trimiși la Spitalul Județean. În timp ce mama a fost dusă la morgă, iar tatăl băgat în operație, Ioana a fost obligată să aștepte pe holul spitalului, trăind clipe de groază: „I-am văzut pe toți cei care au fost aduși în acea noapte. Era plin, nu aveai loc să mai treci. Peste tot era sânge, strigăte, urlete, morți. A fost o nebunie generală”³⁰. Acea noapte de coșmar, petrecută în spital printre morți, răniți și securiști, Ioana nu o va uita nici peste 20 de ani, după propria-i mărturisire: „Am stat acolo, s-a tras toată noaptea, eu nu înțelegeam nimic din ceea ce se întâmplă, doar tresăream, mă crispam la fiecare împușcătură,

²⁴ *Armata română...*, p. 58.

²⁵ Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere. Decembrie '89*, Editura BIC ALL, București, 2005, p. 65.

²⁶ Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie '89*, Timișoara, 1990, p. 67.

²⁷ Romeo Bălan, *Victimele libertății*, Editura Artpress, Timișoara, 2009, p. 23; vezi și Lucian-Vasile Szabo, *O revoluție, un memorial...*, Editura Partoș, Timișoara, 2010, pp. 32-39; Neculai Damian, *Scănteia vine din văzduh*, Editura Eurostampa, Timișoara, 1999, pp. 70-73.

²⁸ http://www.adevarul.ro/locale/timisoara/DECEMBRIE?89_Ucigașii_din_Piața_Libertatii...5/31/2010.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

noaptea aceea așa a trecut, așa am trăit-o, tresărind speriată ori de câte ori auzeam șuieratul de glonț, am adormit doar spre dimineață, când a început să plouă”³¹.

Din păcate, coșmarul elevei nu se va opri aici. Mama sa, Lepa Bărbat, nu va avea parte nici măcar de un modest mormânt unde fiica să poată pune o floare și vărsa o lacrimă, deoarece ea a fost unul dintre cei 43 de martiri duși la București, din ordinul Elenei Ceaușescu, incinerați, iar cenușa rezultată a fost aruncată într-un canal de la marginea Bucureștiului. Tatăl, Vasile Bărbat, a fost operat în Belgia și trăiește și astăzi cu ajutorul medicamentelor. Presupusul asasin, căpitanul de contrainformații Vasile Joițoiu, deși a fost condamnat la 18 ani de închisoare, la recurs a fost achitat. Astăzi lucrează la o firmă de pază – după ce, la mijlocul anilor '90, intrase în afaceri cu foștii ofițeri de miliție Eugen Peptan, Tiberiu Grui și Vasile Ciucă, implicați în furtul cadavrului Lepei Bărbat de la morga din Timișoara – și se plimbă senin pe străzile orașului- martir³². În schimb, Ioana trăiește și astăzi drama neputinței de a-i face dreptatea cuvenită mamei sale ucise fără nicio vină, chiar dacă este convinsă de adevărul clipei fatale: „Știm vinovatul: Vasile Joițoiu. El a fost condamnat la 18 ani de închisoare și achitat de tribunalul militar. Știm că a luat arma de la un militar și a tras. Ulterior, am aflat că totul a fost un pariu. El a pariat cu ceilalți că, dintr-o rafală, ne omoară pe toți. A pierdut! Eu și tata nu am murit”³³.

Momentul împușcării familiei Bărbat este văzut și descris și de către elevul de 16 ani, Robert Kun. Acesta participă la evenimentele din Timișoara încă din seara zilei de 16 decembrie, fiind prezent în Piața Maria în momentul în care o mașină a pompierilor încerca să-i împrăstie pe demonstrați. A doua zi, după ce iese de la film, revine în Piața Maria și, de aici, se îndreaptă spre Hotelul „Continental”, „unde se mai aflau vreo 3000 de oameni care scandau «Armata e cu noi!», «Jos Ceaușescu!», «Jos pantofaru’!»». Acolo era cordon de militari în termen M.Ap.N., care încerca să împiedice mulțimea să meargă spre sediul miliției și fostului Comitet Județean de Partid, aflat în aceeași direcție... Pe sus erau 2 elicoptere de culoare verde, care se învârteau, lumea comentând că se filma din ele. Au făcut vreo 10 ocoluri zonei”³⁴. Nu după mult timp, Robert Kun a observat că dintre Băile Neptun au venit 4 tancuri, care s-au îndreptat spre Piața Libertății. Alături de alți demonstrați, merge în urma tancurilor și vede că în piață se trage cu gloanțe de manevră pentru intimidarea celor prezenți. „În schimb – continuă declarația Robert Kun – din interiorul Casei Armatei, de la etaj, se trăgea cu cartușe de război. Se trăgea și de la poarta de intrare în curtea Casei Armatei. Nu i-am văzut pe cei ce trăgeau rafale de la etaj, dar la poartă erau 2 îmbrăcați cu niște scurte de un verde mai închis decât hainele armatei. Pe cap aveau caschete. Aveau părul mare, având fiecare vârsta de cca 35-40 ani. Acolo au fost vreo 3 victime, toți răniți”³⁵.

În aceeași piață a fost rănit și Stelian Cîmpean, elev la Școala Generală Nr. 18 din Timișoara, împușcat în picior în fosta stație a tramvaiului 5, de către militarii care au tras din balconul Casei Armatei³⁶. Elevul de 13 ani plecase pe la prânz cu bicicleta în Piața Maria pentru a vedea vitrinele sparte. Auzise de la prieteni despre evenimentele petrecute în noaptea de 16 spre 17 decembrie și era curios să vadă consecințele acestor evenimente. Atașându-se coloanelor de demonstrați, în jurul orei 17,00 ajunge în Piața Libertății și participă, alături de alți copii, la confruntările cu forțele represive, după cum va mărturisi mai târziu: „Erau mulți copii, luau ce puteau să ia, ca să pună pe foc sau ca să arunce. Am văzut trei tancuri pregătite

³¹ Titus Suci, Vasile Bogdan, *op. cit.*, p. 331.

³² „Evenimentul zilei” (București), nr. 5759 din 23 decembrie 2009.

³³ *Ibidem.*

³⁴ Arhiva Asociației „17 Decembrie 1989” Timișoara, Declarație: Robert Kun.

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Procesul de la Timișoara*, vol. V, Ediție îngrijită de Miodrag Milin, Editura Mirton, Timișoara, 2007, p. 2. În realitate, asupra lui Stelian Cîmpean s-a tras din balconul Diviziei 18 Mecanizate (vezi: *Mass-media, represiune și libertate. Revoluția de la Timișoara în presa locală, națională și internațională*, coordonator Lucian-Vasile Szabo, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2010, p. 18. În continuare: *Mass-media...*).

să intre în piață, lumea arunca cu pietre și un ofițer încerca să ajungă la tancul din față, ca să dea comandă, dar nu reușea, că toți aruncau în el cu sticle, cu ce aveau... Apoi tancul a pornit și a intrat peste flori, a lovit semaforul. După el a venit alt tanc, care a rupt gardul metalic de pe marginea trotuarului. Oamenii s-au urcat pe tancuri și loveau cu ce aveau. Pe urmă, tancurile s-au retras și, în locul lor, au venit două amfibii din alea mari, cu opt roți, și se tot învârteau în jurul monumentului”³⁷. În urma acestor confruntări, Stelian Cîmpean va fi rănit și apoi dus la spital, trecând prin momente dramatice relatate cu amărăciune și resemnare: „Se trăgea în cei care erau primii. Se înserase, era pe la cinci-șase. Atunci am văzut cum vin gloanțele spre mine, unul după altul, sărea asfaltul ca în filme. Un glonte a ricoșat din roata dințată de la bicicletă și a intrat la mine în picior. Un alt glonte a trecut prin partea dreaptă și l-a nimerit pe unul din spatele meu. Atunci am fugit repede, într-un picior, pe o stradă acolo, eram plin de sânge. Un om m-a pus pe bicicletă și m-a dus până la Clinicile Noi și apoi m-a pansat. Eu am fost primul rănit care a ajuns acolo”³⁸.

În după-amiaza zilei de 17 decembrie, grupuri de demonstranți s-au deplasat dinspre Piața Operei spre Piața „700”. Printre ei se afla și Mihaela Alina Amanci, elevă la Școala Generală Nr. 7 din Timișoara, în vârstă de 12 ani. Fiind duminică, după masa de prânz a plecat împreună cu o prietenă la Cinematograful „Dacia”. După vizionarea filmului au hotărât să meargă în centru la o cofetărie. Ajunsă la Piața Operei, vede „un om care s-a ridicat pe pasaj, pe balustradă, și a început să strige la oameni: «Uniți-vă, fraților, să-l dăm jos pe Ceaușescu!»”³⁹. În momentele următoare realizează că se trage și, de aceea, hotărăște să se întoarcă acasă prin Piața 700. Din păcate, nu-și poate finaliza intenția, așa cum se vede din mărturisirea făcută de pe patul Spitalului de Copii din Timișoara: „Când am ajuns la Piața 700, unde sunt liniile de tramvai, am văzut că spre Piața Libertății erau patru militari și erau și niște oameni care strigau la militari: «Criminalilor, țineți cu Ceaușescu, că vă dă salarii!» Și un militar a tras cu pușca în sus, apoi a vrut să tragă într-un om și glonte a ricoșat și apoi, cum stăteam acolo, a intrat în mine. După aceea m-au luat niște oameni și m-au urcat într-o mașină roșie și au vrut să mă ducă acasă, au crezut că numai m-am speriat, și, când s-a uitat un nene, eram rănită și m-au dus la Clinici, de acolo la Spitalul Județean și apoi aici, la Spitalul de Copii. Seara, pe la cinci jumate, m-au împușcat și la șapte am ajuns aici”⁴⁰. În același salon au fost aduse și eleva Monica Tako, împușcată în picior, precum și sora și mama acesteia, ambele fiind rănite în urma deschiderii focului asupra familiei Tako.

În jurul orei 19,00, în zona Căminelor Studentești, a fost împușcată și eleva Ștefănică Fițigău din satul Folea, comuna Voiteg. Potrivit declarației date în 17 ianuarie 1990, la Procuratura Locală Deta, tânăra de 14 ani nu a văzut cine a tras asupra grupului de demonstranți, realizând doar că a fost împușcată în umărul stâng, alături de alți demonstranți. A fost luată de o mașină de ocazie și dusă la familia la care stătea în gazdă sora ei și, de aici, cu o salvare la Spitalul Județean, unde a fost internată până în 22 decembrie 1989⁴¹.

Momente dramatice se vor înregistra în seara zilei de 17 decembrie în zona Podului Decebal. După ora 19,00, o coloană formată din sute de demonstranți s-a deplasat pe Bulevardul Vasile Pârvan, cu intenția de a trece Podul Decebal și a ajunge în fața Județenei de Partid. Accesul spre Comitetul Județean al P.C.R. Timiș era blocat de un dispozitiv format din militari de la U.M. 01185 Timișoara, U.M. 01008 Timișoara și 3 plutoane de trupe de securitate. Pe pod se aflau transportoare blindate și tancuri de la U.M. 01115 Timișoara. În jurul orei 20,00, când coloana de demonstranți a ajuns la câțiva zeci de metri de pod, s-a deschis focul împotriva lor, deși aceștia erau pașnici și scandau lozinci. S-a tras din dreapta – Parcul Copiilor, podul pentru

³⁷ *Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Editura Facla, Timișoara, 1990, p. 254.

³⁸ *Ibidem*, p. 255.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, vezi și: *Mass-media...*, p. 51.

⁴¹ Arhiva Asociației „17 Decembrie 1989” Timișoara, Declarație: Fițigău Ștefănică..

persoane – și din stânga podului (Parcul din fața Miliției). Urmare a deschiderii focului la Podul Decebal au fost împușcați mortal 4 demonstranți și alți 21 au fost răniți⁴².

În coloana de demonstranți erau și zeci de elevi care strigau lozinci împotriva regimului dictatorial și doreau să-și exprime protestul în fața sediului partidului. Din păcate, șase dintre ei vor fi răniți de gloanțele trase de cei care formau dispozitivul de apărare: Maria Cimpoiu (13 ani), Daniela Lengyel (17 ani), Irinel Maxim (12 ani), Andreea Rozalia Nagy (16 ani), Zeno Stoianov (16 ani) și Corina-Daniela Untilă (18 ani)⁴³.

În după-amiaza zilei de 17 decembrie, Maria Cimpoiu, elevă în clasa a VIII-a la Liceul de Filologie-Istorie din Timișoara, s-a alăturat coloanei de demonstranți ce se deplasa pe Strada Mihai Viteazul spre Căminele Studențești. Strigă și ea, alături de sutele de protestatari, „Libertate!” și „Jos Ceaușescu!”. Când ajunge în fața Podului Decebal, aude împușcături, fără să-și dea seama din ce parte se trage. Deși, ca și ceilalți protestatari, se aruncă la pământ, a fost împușcată în piciorul drept, la nivelul genunchiului, și transportată cu un autoturism proprietate personală la Spitalul Județean, unde a fost operată⁴⁴.

Din curiozitate, în seara zilei de 17 decembrie, Daniela Lengyel, elevă în clasa a X-a la Liceul Industrial Nr. 7 din Timișoara, se alătură coloanei de protestatari, împreună cu prietena sa de 16 ani, Zora Stoianov. Când coloana ajunge în fața Podului Decebal, se deschide focul și cele două tinere au fost rănite prin împușcare. Daniela Lengyel a fost luată cu un autoturism și dusă la Spitalul Județean și, de acolo, în aceeași seară, la Spitalul de Ortopedie⁴⁵.

De la alți copii din cartierul în care locuia, Irinel Maxim, elev în vârstă de 12 ani, află că în centrul orașului s-au adunat grupuri de protestatari. Împreună hotărăsc să ajungă în zona centrală, pentru a se convinge de cele auzite. În drum, întâlnesc o coloană de demonstranți care se îndrepta spre Complexul Studențesc și, de acolo, spre Podul Decebal. „Când am ajuns în această zonă – declara Irinel Maxim peste câteva săptămâni – s-a tras asupra noastră prima dată în sus, iar noi ne-am culcat la pământ. Când ne-am ridicat, s-a tras direct, în plin, asupra noastră. Eu am fost rănit în piciorul drept, în pulpă. Nu am văzut cine a tras, deoarece era întuneric, toate becurile erau stinse sau sparte.”⁴⁶

În 17 decembrie, în jurul orei 17,00, Corina-Daniela Untilă, elevă în clasa a XI-a seral la Liceul de Filologie-Istorie din Timișoara, a plecat în centrul orașului pentru a participa la demonstrație. Aici s-a întâlnit cu foști colegi de liceu și cu alți cunoscuți și s-au integrat în coloana de demonstranți, care a pornit pe Bulevardul Vasile Pârvan, cu intenția de a trece peste Podul Decebal spre Consiliul Județean și spre Miliție. Din cordonul de apărare s-a deschis focul, fiind rănită și Corina-Daniela Untilă, așa cum va declara, cu suficiente detalii, în 23 ianuarie 1990: „Am înaintat spre soldați, circa 30. Aceștia au tras o salvă în aer. Noi ne-am oprit, am scandat «Armata e cu noi!». Apoi ne-am luat de braț și am cântat «Deșteaptă-te, române!» și am pornit din nou. După câțiva pași, soldații au tras în noi. Eu eram în primele rânduri și am văzut pe cei din față și din jur cum cădeau. Am rămas în picioare cu fața spre soldați. Am fost împușcată în spate, în partea dreaptă, în zona toracelui. Un bărbat m-a aruncat jos și s-a pus peste mine, ca să mă protejeze, și a fost rănit grav sau ucis, pentru că nu se mai mișca. Am ieșit de sub el, pentru că nu puteam respira, fiindu-mi atins plămânul”⁴⁷.

Cu mari eforturi, rănita s-a ridicat și a pornit spre Bulevardul Vasile Pârvan, de unde venea o altă coloană. În urma ajutorului cerut, un bărbat a oprit un autoturism particular și a dus-o la Spitalul Clinic Nr. 1, unde, după patru ore de la internare, a fost operată, medicii

---

⁴² Romeo Bălan, *op. cit.*, pp. 26-28; vezi și Adrian Kali, Virgil Hosu, *Timișoara '89. 6 zile de asediu*, Editura Saol, Timișoara, 2009, p. 85.

⁴³ Parchetul Militar Timișoara, Adresa nr. 243/VIII/1/2010.

⁴⁴ Arhiva Memorialului Revoluției din Timișoara, *Fond Documentar*, Dosar 388/p/1991, vol. II.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Arhiva Asociației „17 Decembrie 1989” Timișoara, Declarație: Maxim Irinel.

⁴⁷ Arhiva Memorialului Revoluției din Timișoara, *Fond Documentar*, Dosar 388/p/1991, vol. II.

constatând că i-au fost atinse splina și ficatul. A fost externată la 28 decembrie 1989, dar glontezele nu a putut fi scos. La externare nu a mai primit hainele, legitimația și cheile de la locuință, spunându-i-se că nu a avut fișă de garderobă și de aceea nu se știe ce s-a întâmplat cu lucrurile ei. Pentru suferințele îndurate, Corina Untilă s-a constituit parte civilă și a solicitat despăgubiri în valoare de 500000 de lei⁴⁸.

În seara zilei de 17 decembrie s-a deschis focul și în Piața Traian de către persoane înarmate, care circulau cu un autoturism ARO de culoare deschisă. S-au înregistrat 2 morți și 3 răniți prin împușcare⁴⁹. Printre cei răniți s-a numărat și eleva Andreea Rozalia Nagy, în vârstă de 16 ani.

Cea mai cumplită confruntare a duminicii de 17 decembrie între demonstrații și forțele represive s-a desfășurat în fața Catedralei și pe străzile laterale. Zona lăcașului sfânt a fost atât locul unor aprige acțiuni de protest împotriva regimului ceaușist, cât și altarul de jertfă și speranță pentru mii de timișoreni.

În 17 decembrie, în jurul orei 15,00, sute de demonstrații s-au adunat în fața Catedralei, scandând lozinci: „Libertate!”, „Democrație!”, „Alegeri libere!”, „Jos dictatorul!” etc. O parte dintre cei adunați s-au deplasat spre cordonul de militari dotați cu scuturi și căști, aflați pe carosabil, în fața Primăriei municipiului Timișoara. Aproximându-se la o distanță destul de mică, au intrat în dialog cu militarii, încercând să rupă cordonul, dar văzând fermitatea militarilor, s-au reîntors în fața Catedralei⁵⁰. Între timp, grupuri de sute de demonstrații veneau dinspre Bulevardul 6 Martie și din cartierele Girocului, Circumvalațiunii, Calea Șagului și Calea Lipovei. Astfel că, potrivit rapoartelor oficiale, până la ora 17,00, numărul demonstrațiilor a ajuns la peste 5000⁵¹. „Nu sunt credincios, vă rog să mă credeți, dar, în acele momente, am crezut în ceva și am căutat să fiu mai mult pe lângă Biserică”, mărturisea unul dintre demonstrații⁵². Probabil că teama i-a făcut pe mulți să creadă că în spațiul Catedralei sunt mult mai siguri, că forțele represive nu vor îndrăzni să deschidă foc în acest spațiu. Din păcate, se ignorau cele peste patru decenii de educație ateistă, zelul și fanatismul celor care l-au slujit pe Ceaușescu până în ultimul moment. În logica celor fără Dumnezeu se putea face orice pentru a rămâne la putere și a-și menține privilegiile dobândite prin obediență și servilism.

La ora 17,00, o parte dintre demonstrații vor încerca, din nou, să rupă cordonul de militari din fața Primăriei, dar fără succes. De la o stație de emisie-recepție montată pe o mașină aflată în spatele cordonului de militari, primarul Petre Moț făcea apel la calm și liniște⁵³. Între timp, numărul demonstrațiilor crește, mulți intrând în Catedrală pentru a cumpăra lumânări și a le aprinde. Pe fețele multora se citea o înverșunare și chiar o încrâncenare extraordinară⁵⁴, ce lăsa impresia „că oamenii aceștia pot fi omorâți, dar nu pot să fie opriți”.

După ora 19,00, când deja se terminaseră acțiunile de devastare a magazinelor situate în perimetrul Piața Operei-Catedrală și incendiile fuseseră stinse, iar demonstrații începuseră să se retragă, s-a deschis foc asupra celor aflați în fața Catedralei din partea militarilor aflați în zona Primăriei. La început, au fost focuri de avertisment, fără prea mult efect asupra mulțimii care căuta să se îmbărbăteze scandând lozinci: „Nu fugiți!”, „Nu fiți lași!”, „Jos Ceaușescu!”, „Libertate!”, „Soldați, nu trageți în frații voștri!”, „Și voi sunteți copiii noștri!” etc.⁵⁵ După câteva minute, s-a tras direct asupra mulțimii cu muniție de război.

⁴⁸ *Procesele revoluției...*, p. 356.

⁴⁹ Romeo Bălan, *op. cit.*, pp. 29-30.

⁵⁰ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Editura Mirton, Timișoara, 2006, p. 1879 (în continuare : *Procesul de la Timișoara*, vol. IV...).

⁵¹ Marius Mioc, *op. cit.*, p. 102.

⁵² *Procesul de la Timișoara*, vol. IV, p. 2273.

⁵³ *Ibidem*, p. 1880.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 2227.

⁵⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., 2005, p. 968.

Represiunea de la Catedrală, de o violență fără precedent în istoria contemporană a României, a continuat până spre ora 22,00, iar rezultatul ei a fost de-a dreptul îngrozitor: 12 morți⁵⁶ și 34 de răniți prin împușcare⁵⁷.

Nu puteau lipsi din rândul demonstranților și, din păcate, și din rândul victimelor, elevii de la școlile din Timișoara. Maria Vona, deși locuia în Arad, urma cursurile Școlii Generale Nr. 15 din Timișoara, fiind elevă în clasa a VIII-a. În dimineața zilei de 17 decembrie 1989 vine în Timișoara cu intenția de a ajunge la bunica sa, în localitatea Chișoda. De la gară se îndreaptă spre centrul orașului pentru a vedea un film, dar văzând agitație în oraș, se alătură demonstranților, scandând lozinci alături de alți tineri. Este fascinată de spectacolul insolit al străzii, deplasându-se dintr-un loc în altul. Seara ajunge în fața Catedralei, în zona de taximetre. La un moment dat, în jurul orei 19,30, sesizează că militarii îmbrăcați în uniforme kaki, aflați în cordonul din fața Catedralei, trag asupra demonstranților, dar nu mai are timp să fugă, deoarece a fost împușcată în piciorul stâng, deasupra genunchiului⁵⁸. A fost luată de alți demonstranți și dusă cu un autoturism la Clinica de Ortopedie, unde a fost internată până în data de 28 decembrie 1989.

În același loc – stația de taximetre – și în același timp – în jurul orei 19,30 – au fost răniți și elevii Cristian Pășcălău și Dan Ioan Pașca, ambii în vârstă de 17 ani. În declarația dată în 19 ianuarie 1990 la Procuratura Județeană Timiș, Pășcălău Cristian, elev la Liceul Auto din Timișoara, consemnează: „În data de 17 decembrie 1989, orele 19,30, mă aflam în stația de taximetre de la Cinematograful «Capitol», împreună cu doi colegi de școală, pe stradă și trotuare fiind foarte multă lume. Am auzit foarte multe împușcături, din toate direcțiile, în fața mea fiind împușcate circa 4-5 persoane; am încercat să mă ascund după un pom, însă am fost împușcat în ceafă, împușcătura venind din parcul Catedralei”⁵⁹. După ce a fost împușcat, a fost dus la Spitalul de Ortopedie, unde a fost pansat și apoi trimis la Spitalul Județean. A doua zi a fost operat, extrăgându-i-se glonte din ceafă. Atât Cristian Pășcălău, cât și alți răniți prin împușcare au fost interogați de doi bărbați civili care nu și-au declinat identitatea.

„Dan Ioan Pașca e doar unul din tinerii care, naivi, eroici, superbi în Decembrie 1989, cunosc realitatea tristă a acestor ani”⁶⁰. Elevul de la Liceul Auto Timișoara făcea conducere cu tramvaiul în ziua de 15 decembrie 1989. A trecut și prin Piața Maria și a văzut grupul de enoriași adunați în fața Bisericii Reformate. Din curiozitate, după terminarea orei de conducere, a revenit în Piața Maria, dar „n-a prea înțeles mare lucru” și a plecat acasă. Aceeași curiozitate specifică vârstei l-a făcut să revină în Piața Maria și în 16 decembrie.

Duminică, 17 decembrie, după ce a văzut mai multe elicoptere deasupra orașului, a auzit de la prieteni ce s-a întâmplat în oraș, iar în jurul orei 17,00 a ieșit în stradă cu un grup de prieteni, pentru a se alătura demonstranților. Știa ce înseamnă o demonstrație „de pe la sărbătorile comuniste de 1 Mai, 23 August”, dar „de data asta, oamenii se comportau altfel, nu aveau steaguri, nu purtau portrete... dimpotrivă, dacă le vedeau, le rupeau, iar ceea ce scandau în prima fază te bloca”⁶¹. A pornit spre centru din Piața Bălcescu, mergând pe Bulevardul Mihai Viteazul până la Catedrală. Aici a văzut, în fața Primăriei și a Cinematografului «Capitol», un cordon de scutieri. Prezența lor a produs agitație în rândul demonstranților, așa cum mărturisește și Dan Ioan Pașca: „Ne-am oprit, am început să lansăm lozincă după lozincă, le cunoașteți, nu le pronunț, și, asta este, ne-am cam înfierbântat. Deci niște altercații între noi și

⁵⁶ Balmuș Vasile, Caceu Margareta, Caceu Mariana-Silvia, Fecioru Lorent, Gîrjoabă Dumitru-Constantin, Iosub Constantin, Istvan Andrei, Mardare Adrian, Păduraru Vasile, Sava Angela-Elena, Stanciu Ioan și Wittman Petru. *Vezi Romeo Bălan, Victimele libertății*, Editura Artpress, Timișoara, 2009, p. 17.

⁵⁷ *Ibidem*, vezi și Marius Mioc, *Revoluția, fără mistere*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 2002, pp. 210-212; Costel Balint, *1989 – Legiunea Revoluției*, Editura Brumar, Timișoara, 2005, pp. 190-218.

⁵⁸ Arhiva Asociației „17 Decembrie 1989” Timișoara, Declarație: Vona Maria.

⁵⁹ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond Parchetul Militar*, Declarație: Pășcălău Cristian.

⁶⁰ Titus Suci, Vasile Bogdan, *op. cit.* p. 372.

⁶¹ *Ibidem*, p. 373.

trupele de ordine. Noi cu, vorba aia, mâna goală și gura mare, ei cu ce le dăduse nenorocitul de la București pentru noi. V-am spus, aveam 17 ani, nu știam nimic despre armă, glonț de manevră, muniție de război”⁶². Surpriza și deruta va fi totală atunci când constată că se trage asupra demonstranților cu muniție de război. Nu are timp să se dezmeticească, pentru că va fi lovit de un glonț în piciorul stâng. Prietenii l-au luat pe sus și, cu o mașină, l-au dus, mai întâi, acasă și apoi la Clinica de Ortopedie, unde a fost imediat operat. Din păcate, în toamna anului 1990 va mai fi operat de câteva ori în Italia, dar se va reface doar parțial, fiind pensionat cu gradul II de invaliditate.

În fața Catedralei, în zona Agenției „Poli”, a fost rănit, în aceeași seară, și Adrian Chiu, elev în clasa a X-a la Școala Generală Nr. 22 din Timișoara. Se afla într-un grup de demonstranți, când un militar tânăr a coborât dintr-o mașină de pompieri și a tras asupra grupului de demonstranți. După ce a fost rănit la piciorul stâng, a fost transportat la Spitalul de Copii, unde i s-a dat primul ajutor, iar în aceeași seară a fost mutat la Spitalul Județean, unde i s-au extras 3 gloanțe în urma operației⁶³. În 19 decembrie a fost luat din salon, pe targă, „de către un medic de aproximativ 30-40 ani, puțin chel” și dus într-un birou, unde a fost anchetat de către doi civili, care l-au întrebat în ce împrejurări a fost împușcat și dacă a dat foc la magazine.

În aceeași zonă, în spațiul dintre Catedrală și Operă, în zona Restaurantului „Bulevard”, a fost rănită și Paraschiva Vințan, elevă în clasa a XI-a la Liceul Industrial „Azur” din Timișoara⁶⁴. Plecase de la locuința tatălui său, aflată în Calea Lipovei, în jurul orei 16,00, împreună cu sora sa și cu o colegă de facultate a acesteia, spre centrul orașului. Trece prin Piața Mărăști, Piața Unirii, Piața „700” și ajunge în Piața Libertății, unde vede demonstranți împușcați și plini de sânge. De aici, pe străzi laterale, se deplasează în Piața Operei, unde asistă la scene greu de imaginat: magazine sparte și incendiate, zeci de cărți propagandistice arse în fața Librăriei „Mihai Eminescu”, demonstranți agitați, care fugeau dintr-o parte în alta și strigau lozinci împotriva regimului dictatorial, și militari înarmați care-i amenințau că vor trage dacă vor înainta spre ei. În ciuda acestei situații tensionate, nu credea că militarii vor trage asupra unor tineri neînarmați, care doreau să evite neplăceri și să se întoarcă acasă, așa cum va consemna în declarația dată peste câteva săptămâni de la duminica de tristă amintire: „Aflându-ne în zona Restaurantului «Bulevard», împreună cu alte persoane am înaintat spre un grup de oameni înarmați și îmbrăcați în haine kaki, aflat în fața noastră. Sora mea și alte persoane le-au explicat oamenilor în haine kaki și înarmați faptul că vrem să mergem acasă și, pentru aceasta, trebuia să trecem pe acolo. Ei ne-au avertizat să nu înaintăm, deoarece au primit ordin să tragă. Noi am înaintat, iar la o distanță de circa 10 metri de oamenii în haine kaki și înarmați am fost împușcată în gamba dreaptă”⁶⁵.

Sora sa a dus-o, împreună cu colegii ei, la Spitalul de Copii, unde a primit primul ajutor. De aici, cu o salvare, a fost transportată, împreună cu alte două persoane rănite, la Spitalul Județean, unde medicul de gardă i-a spus să aștepte, „fiindcă soseau mereu mașini particulare și salvări pline cu răniți foarte grav”. După vreo 30 de minute de așteptare, a fost sfătuită de „o doamnă îmbrăcată în halat alb” să plece acasă, dacă a primit primul ajutor, pentru că este periculos să stea peste noapte în spital. Va asculta sfaturile primite, va părăsi spitalul și va merge la o colegă ce locuia în apropiere, deoarece în zonă se auzeau împușcături și mărșăluiau tancuri și militari înarmați.

În aceeași seară, în zona Catedralei, lângă magazinul „Select”, a fost împușcată în gamba stângă și Irina Murariu, elevă în clasa a VII-a la Școala Generală din Calea Lipovei⁶⁶.

---

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond Parchetul Militar*, Declarație: Chiu Adrian.

⁶⁴ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond Parchetul Militar*, Declarație: Vințan Paraschiva.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Arhiva Asociației „17 Decembrie 1989” Timișoara, Declarație: Murariu Irina.

Ultima bătălie sângeroasă a zilei de 17 decembrie a avut loc pe Calea Girocului. La intersecția Căii Girocului cu Strada Lidia, au fost oprite 5 tancuri ale U.M. 01115 Timișoara, deoarece mecanicii nu au dorit să forțeze un baraj improvizat din troleibuze, în spatele căruia se aflau demonstranții. Generalul Ștefan Gușă i-a ordonat comandantului U.M. 01140 Lugoj, maiorul Paul Vasile, să recupereze, cu orice preț, tancurile, deoarece în ele se aflau 275 de obuze. Confruntările dintre militari și demonstranți au fost dramatice, rezultând 11 morți și 26 de răniți.

Printre cei răniți în noaptea de 17 decembrie 1989 a fost și eleva Miriana Mișcov, în vârstă de 15 ani. Văzând mai mulți colegi de bloc în stradă, pe la orele 22,00 o convinge pe mama sa, Mariana M., să coboare în stradă în fața blocului, unde vor sta până spre miezul nopții, urmărind evenimentele. În jurul orei 1,00 a apărut un camion în spatele cordonului de soldați, din care au sărit aproximativ 15 militari, care au luat poziție de tragere și au deschis foc înspre cei 150-200 de oameni aflați în fața blocului din zonă. Îngroziți, aceștia s-au refugiat în scara blocului (unde se considerau în siguranță, că doar era blocul în care locuiau de ani de zile), dar au fost urmăriți de un militar înarmat, care a tras pe casa scării.

Nu apucase să urce decât trei scări de la parter și Miriana Mișcov era deja împușcată în șold, iar peste câteva secunde va fi împușcată și mama sa, ce se îndrepta spre etajul I. La 10 ani de la acele evenimente relatează Mariana Mișcov, cu aceleași sentimente de groază și disperare: „Și, prin ridicarea privirii în sus, l-am văzut pe un cetățean, un bărbat, deci nu i-am putut vedea fața, vă dați seama, la stresul respectiv nu s-a putut ține cont de așa ceva... Doar atât, văzând că nu am căzut jos, a îndreptat arma, să tragă din nou! Și, în clipa aceea, eu m-am aruncat jos. Vă spun, atât cât m-am lipit, deja a venit alt glonț spre mine. Deci a doua oară a tras în mine. Și am strigat fetei mele să nu se miște, să nu se ridice, că m-am gândit ca nu cumva s-o nimerească pe ea din nou. Și eu încercam să mă întorc înspre ea, s-o iau de mână și s-o urc sus⁶⁷. Cele două rănite, mama și fiica, au fost duse de către vecin în apartament, iar soțul, prin intervenția directorului de la P.T.T.R., a reușit să obțină o salvare pentru a le transporta la spital pe cele două rănite. Din păcate, teroarea dezlănțuită asupra aceluiași bloc, unde se mai aflau încă 3 răniți – 2 bărbați și o femeie – nu trecuse, astfel că, în momentul în care soțul a încercat să coboare în stradă pentru a aștepta salvarea, a fost întâmpinat în casa scării cu un foc de armă și cu amenințarea din partea militarului care îi rănise atât soția, cât și fiica: „Nimeni nu mișcă, nimeni nu coboară! Cine intră în scara asta-i mort!”⁶⁸. Între timp, salvarea a venit, dar nu a fost lăsată să se apropie de bloc, mai mult, toți cei aflați în apartamente au fost nevoiți să stea cu lumina stinsă și rulourile trase, deoarece atunci când se aprindea lumina, din stradă se deschidea focul. Abia spre dimineață locatarii și demonstranții refugiați în acel bloc au scăpat de teroarea dezlănțuită în acea noapte asupra lor.

Elevul Adrian Jugănar, în vârstă de 13 ani, a privit cu groază, împreună cu sora și verișoara sa, pe geamul de la baie, cum a fost împușcat tatăl său: „Persoana pe care au ridicat-o era chiar tatăl meu, l-am cunoscut după pulover. După care, nemaivând frică, am ieșit și am început să zbier «Tatăl meu! Tatăl meu!» [...] Pe tata l-am văzut ultima oară când l-am dus în casă, că tot noi l-am dus, că altfel ni-l luau. După aceea, mi s-au dat ceva sedative și nu mai știu. Nici n-am mai coborât. Doar luni dimineață, în 18, am coborât, de-am luat pălăria, care era plină de fragmente de craniu, că a fost împușcat în cap”⁶⁹.

Elevii timișoreni au participat, în seara zilei de 17 decembrie, la acțiunile de protest desfășurate și în alte zone ale orașului. Din păcate, pretutindeni, din rândul lor, s-au înregistrat victime. Astfel, în Calea Lipovei, a fost împușcat în torace elevul Marcel Edveș (15 ani), iar în Calea Aradului a fost rănit în picior elevul Cristian Rusu (14 ani)⁷⁰.

⁶⁷ *Masacrul din Calea Girocului (III)* în „Memorial 1989”, nr. 1(3)/2008, p. 41.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 42.

⁶⁹ *Masacrul din Calea Girocului (I)* în „Memorial 1989”, nr. 1/2007, p. 44.

⁷⁰ Parchetul Militar Timișoara, Adresa nr. 243/VIII/1/2010.

Prof. Dumitru **TOMONI**